

Yeganə Umud qızı Pirəliyeva,
Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının direktoru
piraliyevayegana@mail.ru

TİBB KİTABXANALARININ İNKİŞAFINDA ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Xülasə: *Məqalədə müasir Azərbaycanın memarı hesab edilən Heydər Əliyevin tibb elminin, praktik səhiyyənin inkişafında misilsiz roluna dair məlumatlar öz əksini tapmışdır. İlk növbədə Azərbaycan tibb elmində əsas tarixi məqamlarına toxunulmuş, Bakı Dövlət Universitetinin tibb elminin təşəkkül tapmasında rolu, Azərbaycan Tibb Universitetinin yaranması, bu dövrdə fəaliyyət göstərən görkəmli alim-həkimlər haqqında məlumat verilmişdir. Daha sonra Ümummilli lider Heydər Əliyevin Azərbaycan tibb elminin, tibbi kadr hazırlığında misilsiz səyləri haqqında bəhs edilmişdir. Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında səhiyyə sahəsində imzalanan bir çox mühüm qanun və sərəncamlar sadalanmışdır.*

Açar sözlər: *Heydər Əliyev, Azərbaycan, səhiyyə, tibb elmi, tibb təhsili, alimlər.*

Hər bir şəxsiyyətin formalaşmasının, məhsuldar fəaliyyət göstərməsinin, layiqli və qürurlu ömür sürməsinin əsas şərtlərindən biri şərəfli inkişaf yolu keçmiş, böyük tarixi keçmişi və işıqlı ümid dolu gələcəyi olan şöhrətli millətə, dövlətə məxsus olmasıdır. Şanlı millətin və dövlətin təməl daşını qoyan, onun inkişafına böyük təkan verən isə onun dahi oğullarıdır. Bəli, bu gün əminliklə deyə bilərik ki, Heydər Əliyev məhz belə vətən oğludur. Dahilərin əsas fərqli cəhəti odur ki, onlar tarixi, keçmişi dərinədən bilir, bu gününü yazır və gələcək inkişafına zəmin yaradırlar. Xalq öz dahilərinə inanır, dahilər isə öz xalqına gövənir. Heydər Əliyev-xalq münasibəti də məhz bu inam, etibar üzərində qurulmuş, nəticədə xalqın böyük ehtiramına çevrilmişdir. Məhz buna görə xalq öz dahi şəxsiyyətini bu gün Ulu Öndər adlandırır.

Bu gün biz xalqın böyük liderinin düzgün siyasi, sosial-iqtisadi, mədəni quruluşluq tədbirlərinin böyük bəhrəsini görürük. Hər zəfərimizdə onun adı səslənir, hər uğurumuzda onun sədasını duyuruq. Dediği kəlamları yaşadığca daha dərinədən dərk edir, dərk etdikcə daha da uca zirvələrə çatırıq.

Bunu eynilə biz kitabxanaçılara, biblioqraflara da aid etmək olar. Bu günün kitabxanaçısı alimdir, tədqiqatçıdır, pedaqoqdur, tərbiyəçidir, hətta tibb kitabxanalarının bir nümayəndəsi kimi deyərdim ki, bir qədər də həkimdir.

Respublikamızda tibb kitabxanalarının yaranması və inkişafını öyrənmək üçün ilk növbədə tibb elminin və praktik səhiyyənin yaranması və inkişafı məsələlərini xarakterizə etmək məqsəduyğun olardı.

Azərbaycanın tibb tarixi qədim zamanlardan başlayır. Lakin elmi təbabətin yaradılması və inkişaf etdirilməsi istiqamətində ilk addımlar XIX əsrin II yarısında atılmışdır. Tibb elminin inkişafının ilk sələfləri olaraq Həsən bəy Zərdabi, Nəcəf bəy Vəzirov, Mustafa bəy Vəkilovu [3] misal göstərmək olar.

Azərbaycanda tibb elminin ilk inkişaf mərhələləri Rusiyanın və digər ölkələrin müxtəlif universitetlərində təhsil almış ilk azərbaycanlı həkimlərin sayəsində mümkün olmuşdur. Belə mütəxəssislərdən biri Mirzə Kazım bəydir. 1887-ci ildə “Ürəyin innervasiyasına dair materiallar” mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək, doktorluq dərəcəsi almış Mirzə Kazım bəyin terapiya elminin inkişafında, difteriyaya qarşı mübarizədə böyük xidmətləri olub [5].

XX əsrin əvvəllərində azərbaycanlı gənclərin çox az hissəsi Rusiyada və digər xarici ölkələrdə təhsil ala bilirdi. Azərbaycanda elmi təbabət, kütləvi tibbi xidmət yeni-yeni təşəkkül tapırdı. Müalicə ocaqları, milli tibb kadrları çatışmadığı üçün səhiyyənin inkişafı ləngiyirdi.

Azərbaycanda elmi təbabətin, tibb elminin güclü inkişafı 1919-cu ildə Bakı Dövlət Universitetinin təşkil olunması və burada tibb fakültəsinin yaradılması ilə bağlı olmuşdur. Universitetin yaradılması ilə Azərbaycanda tibb elminin inkişafı sürətləndi [1].

Bakı Dövlət Universitetinin ilk rektoru, görkəmli cərrah, professor Vasilı İvanoviç Razumovski, tibb fakültəsinin ilk dekanı isə professor İvan İvanoviç Şirokoqorov oldu. 1920-ci ildə fakültənin cərrahlıq klinikasının ordinatoru M.A.Topçubaşov seçilmişdir.

Fakültə yaradıldıqda 2 kafedra olduğu halda, qısa müddət ərzində kafedraların sayı 25-ə çatmışdır.

Azərbaycanda ilk universitetin yaradılması tibb alimlərinin adı ilə bağlı olmuşdur. Tibb fakültəsi həm tələbələrinin sayına, həm də aparılan elmi-tədqiqat işlərinin miqyasına görə ön sıralarda olmuşdur.

Lakin tibb fakültəsinin qarşısında bir sıra çətinliklər dururdu. Bunlardan biri də kitabxana ilə bağlı idi. Tələbələrin məşğul olması üçün elmi-tibbi ədəbiyyata tələbat böyük idi. Bunlar nəzərə alınaraq 1922-ci ildə Petroqrad şəhərindən tibbə dair çoxlu elmi ədəbiyyat gətirilmişdir.

Tibb fakültəsinin yaradılması ilə yanaşı, bir sıra elmi-tibbi cəmiyyətlər də yaradılmışdır. 1922-ci ildə Azərbaycan tibb cəmiyyəti, həmin ildə psixiatrlar və nevropatoloqlar, oftalmoloqlar elmi cəmiyyəti, 1923-cü ildə cərrahlar, 1924-cü ildə dermatoloqlar, anatomlar, 1926-cı ildə həkim mama-ginekoloqlar, 1932-ci

ildə fizioloqlar, farmakoloqlar və bioloji kimyaçılar, 1936-cı ildə rentgenoloqlar, radioloqlar, ftiziatorlar və başqa tibb elmi cəmiyyətləri yaradılmışdır.

1922-ci ildə universitetin tibb fakültəsinin 29 məzunundan yalnız 3 nəfəri azərbaycanlı olmuşdur. Fakültəni 1923-cü ildə 82, 1924-cü ildə 213, 1925-ci ildə 221 məzun bitirmişdir. 1922-1925-ci illərdə fakültəni bitirən 546 nəfərdən 80 nəfəri azərbaycanlı olmuşdur. Bundan 50 il sonra Azərbaycan Tibb İnstitutunun buraxdığı 756 məzundan 528 nəfəri azərbaycanlı olmuşdur. 1920-ci ildə professorlar arasında bir nəfər də azərbaycanlı olmadığı halda, 50 ildən sonra 68 professordan 59 nəfəri azərbaycanlı olmuşdur.

Tibb İnstitutu yaradıldıqdan 4 il sonra institutun nəzdində nəşriyyat yaradılmışdır. Həmin nəşriyyat “Nəzəri və praktik təbabət” jurnalı, “Elmi əsərlər” toplusunu çap etdirirdi. Burada K.Balakişiyevin “Anatomiya”, M.Hüseynovun “Histologiya”, Mirqasımovun “Cərrahlıqdan qısa dərs vəsaiti”, Z.Məmmədovun “Operativ cərrahlıq və topoqrafik anatomiya”, M.Topçubaşovun “Xüsusi cərrahlıq”, Atayevin “Klinik analizlər” və s. kimi Azərbaycan dilində qələmə alınmış dərslik və dərs vəsaitləri işıq üzü görmüşdür. Bütün bunlar tibb terminlərinin toplanıb nəşr edilməsinə, müxtəlif dillərdə lüğətlərin hazırlanmasına səbəb olmuşdur.

60-cı illərin sonu – 70-ci illərin əvvəllərində, Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəldiyi dövrdən səhiyyədə ciddi inkişaf dövrü başladı. Heydər Əliyev səhiyyə quruculuğu ilə əlaqədar qarşıya qoyduğu tədbirlər kompleksinə köhnə səhiyyə ocaqlarının yenidən qurulması, yenilərinin tikilməsi və ən müasir aparatlarla təchiz edilməsi, eləcə də əhalinin kütləvi surətdə dispanser qeydiyyatdan keçirilməsi və sahə həkimlərinin fəaliyyətinin artırılmasından başladı.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyi illərində respublikada həkim kadrlarının və təbabət alimlərinin hazırlığı yüksək vüsət aldı, yeni elmi mərkəzlər açıldı, təbabət üzrə elmi-tədqiqat institutlarının fəaliyyəti canlandırıldı, ölkədə tibb elminin müxtəlif istiqamətləri üzrə konfranslar, forumlar keçirildi. Fizioloq və patofizioloqların (1970, 1981), uroloqların (1972), nevropatoloqların (1974), oftalmoloqların (1977), hematoloq və transfizioloqların (1978), tibbi bioloqların (1979), nefroloqların (1980), mikrobioloq, epidemioloq və parazitoloqların (1982) və digər sahə mütəxəssislərinin Bakıda keçirilən qurultay və konfransları yüksək hazırlıqlı tibbi kadrların imkanlarını və qabiliyyətlərini səfərbər etmək məqsədi daşıyırdı. Ümumittifaq tədbirlərin respublikamızın paytaxtında keçirilməsinin elmi-praktik əhəmiyyəti ilə yanaşı, həm də siyasi mənası var idi. Bakı ittifaq miqyaslı elmi mərkəzə, tibb alimlərinin ənənəvi görüş yerinə çevrilmişdi [4].

Hər birimiz Ulu öndərin şəriyyə, ədəbiyyat, incəsənətə olan böyük marağından və bu sahədə dərin biliklərə malik olmasından danışırıq. Lakin

unutmaq olmaz ki, Heydər Əliyev tibb elmi, parkatik səhiyyəyə də son dərəcə yaxın, hətta doğma olmuşdur. Onun ömür-gün yoldaşı Zərifə xanım və onun əksər ailə üzvlərinin həkimlər olduğunu unuda bilmərik. Böyük ehtiramla, fəxrlə anılan akademik Zərifə xanım böyük alim, tanınmış oftalmoloq, incə ruhlu, qayğıkeş həkim olmuşdur. Azərbaycan tibb elminin günəşi hesab edilən Zərifə xanım gərgin fəaliyyətlə məşğul olan, həyatını bütövlükdə Azərbaycana həsr edərək yorulmadan müqəddəs amallar uğrunda çalışan ümummilli liderimiz Heydər Əliyev ilə çiyin-çiyinə çalışmışdır desək, yanılmırıq.

Ulu öndər Azərbaycan səhiyyəsinin, tibb elmi və tibb təhsili sistemlərinin ən möhtəşəm yaradıcısı, qurucusu, dinamik inkişafının tənzimləyicisi kimi yaddaşlarımıza əbədi köşmüşdür.

Ulu öndər XX əsrin 70-80-ci illərində həmin siyasətin tərkib hissəsi kimi elm, təhsil və səhiyyə sistemlərinin inkişafını təmin edərək, dövlətimizdə həyatı əhəmiyyət kəsb edən tədbirlərə imza atmışdır. Ulu öndər tibb üzrə xarici mütəxəssislərin diqqətini Azərbaycana cəlb etməyə, onlarla yerli mütəxəssislər arasında əlaqə yaratmağa çalışmış, bununla da səhiyyə, o cümlədən tibb elmi və tibb təhsili və səhiyyə sahələrində olan durğunluğu aradan qaldırmışdır.

Keçən əsrin 60-cı illərinin sonu, 70-ci illərinin əvvəllərindən etibarən Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında tibb üzrə beynəlxalq qurultay, simpozium, konqres və konfranslar Bakıda keçirilməyə başlamışdır. Həmin illərdə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutu keçmiş Sovet İttifaqında görkəmli tibbi kadrlar hazırlayan sayılıb-seçilən elm və təhsil məbədlərindən birinə çevrilir [2].

Heydər Əliyev ölkəyə rəhbərlik etdiyi illərdə yüzlərlə gənc azərbaycanlı həkim müxtəlif ixtisaslar üzrə SSRİ səviyyəsində doktoranturaya qəbul edilmişdir. Tibb sahəsində mütəxəssislərin yeni nəslinin nümayəndələri yetkin tədqiqatçılar kimi vətənə qayıdıb fəaliyyətlərini genişləndirirdilər. Zərifə Əliyeva, İbrahim Topçubaşov, Həmidbəy Mahmudbəyov, Tamerlan Əliyev, Tağı Tağızadə, Adilə Namazova, Böyükkişi Ağayev və başqalarının adları bu gün səhiyyəimizin inkişaf tarixində ən mötəbər yerlərdən birini tutur, onların elmi məktəbləri dərinlən öyrənilir. Eyni zamanda, həmin illərdə tibbin müxtəlif elmi istiqamətləri - cərrahiyyə, terapiya, mikrobiologiya, urologiya, oftalmologiya, allerqologiya və immunologiya, pediatriya, kardiologiya, onkologiya, anesteziologiya və reanimatologiya, epidemiologiya, ginekologiya, stomatologiya, morfolojiya və s. üzrə beynəlxalq səviyyəli elmi-tədqiqat işləri aparılıb, alınan nəticələr dünya alimləri tərəfindən yüksək dəyərləndirilibdir.

Ulu öndər 1998-ci il sentyabrın 28-də Azərbaycan Tibb Universitetinin yeni 11 mərtəbəli tədris binasının açılışında çıxış edərək Azərbaycan səhiyyəsinin inkişafına, onun maddi-texnik bazasının möhkəmləndirilməsinə göstərdiyi saysız-hesabsız amillərə toxunmuşdur.

Xarici ölkələrdə Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycandan kənarda tibb təhsili alan XXI əsrdə Azərbaycanda aparıcı mütəxəssislərə çevrilmişlər. Tam əminliklə deyirəm ki, həm mənim həyatımda, həm ölkəmizin tibb kadrlarının, həm də bütövlükdə Azərbaycan Tibb Universiteti kollektivinin həyatında əsaslı rol oynayan ulu öndərin sayəsində Azərbaycanda tibb elmi və tibb təhsili sahəsinin, eləcə də Azərbaycan səhiyyəsinin bütün sahələri üzrə çox sanballı, yüksək səviyyəli milli kadrlar yetişib və onlar da öz məktəblərini yarada biliblər. Tibb elmi və tibb təhsili sahəsində yaratmaq o qədər də asan məsələ deyildir. Belə məktəblər bir ilin, beş ilin ərzində yarana bilməz. Bu gün Azərbaycanda Heydər Əliyevin dəstəyi ilə uzun inkişaf yolu keçərək, beynəlxalq səviyyəli mütəxəssis məktəbləri yaranmışdır. İndi Azərbaycanın milli tibb kadrları nəinki ölkəmizdə, hətta dünyanın bir sıra inkişaf etmiş ölkələrinin tanınmış tibb müəssisələrində də böyük müvəffəqiyyətlə fəaliyyət göstərirlər.

1993-2003-cü illərdə yenidən ölkəyə rəhbərlik edən Heydər Əliyevin qanunvericilik təşəbbüsü əsasında Milli Məclisdə “Əhəlinin sağlamlığının qorunması haqqında”, “Qan və onun komponentlərinin donorluğu haqqında”, “Əczaçılıq fəaliyyəti haqqında”, “Tibbi sığorta haqqında”, “Xüsusi tibbi fəaliyyət haqqında”, “Özəl tibb fəaliyyəti haqqında”, “Sanitar-epidemioloji sağlamlıq haqqında” və s. qanunların, eləcə də “Dövlət sığortası haqqında” əsasnamənin qəbulu bu baxımdan xüsusi vurğulana bilər. Bundan başqa, 1993-cü ildə Səhiyyə Nazirliyi Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının poliomiellitə qarşı mübarizə proqramlarına qoşulmuşdur. 1998-ci il martın 13-də isə Heydər Əliyev “Səhiyyə sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyasının yaradılması haqqında” sərəncam imzalamışdır.

Göründüyü kimi təşəkkül tapdığı dövrlərdən başlayaraq, indiyə qədər tibb elmi son dərəcə intensiv inkişaf edən elm sahələrindən biri olmuşdur. Ulu öndərin daimi dəstəyi və diqqətilə inkişaf edən tibb elmində fəaliyyət göstərən alim-həkimlərimiz xalqın sağlamlığının keşiyində durmaqla yanaşı, tibb elminin inkişafına böyük töhfələr vermişlər. Azərbaycan tibb elminin dünya tibb elminə inteqrasiya etməsi sahəsində böyük işlər görülmüşdür. Müntəzəm olaraq respublikamızda tibbin ayrı-ayrı sahələrinə dair beynəlxalq konfranslar keçirilir. Azərbaycan alimləri başqa ölkələrdə keçirilən dünya miqyaslı elmi-tibbi toplantılarda layiqincə ölkəmizi təmsil edirlər.

Azərbaycan tibb elmində Respublika Elmi Tibb Kitabxanasının da özünəməxsus yeri vardır. 80 ildən çox yaşı olan kitabxana xüsusi elmi kitabxana olub, sosial-gigiyena və səhiyyənin təşkili, klinik və profilaktik təbabət, sanitar-epidemiologiya və tibb elminin digər problemləri ilə məşğul olan alim və mütəxəssisləri kitabxana-biblioqrafiya xidməti ilə təmin edən bitkin bir in-

formasiya sistemidir. Azərbaycan Respublikasında tibb kitabxanaları şəbəkələrinə təşkilati-metodik rəhbərlik göstərir.

Kitabxana səhiyyə müəssisələri sisteminə daxildir və Səhiyyə Nazirliyinin tabeliyindədir. Səhiyyə orqanlarının, elmi-tədqiqat və müalicə-profilaktika müəssisələrini xalqın sağlamlığı problemləri, sosial-gigiyena və səhiyyənin təşkili, klinik və profilaktik təbabət, sanitar-epidemioloji və səhiyyənin, tibb elminin digər problemləri ilə məşğul olan alim və mütəxəssisləri kitabxana-biblioqrafiya və informasiya ilə vaxtında təmin edir. Azərbaycan Respublikasında tibb kitabxanaları şəbəkələrinə təşkilati-metodik rəhbərliyi və onların əlaqəli fəaliyyətini həyata keçirmək, elmi-tədqiqat institutlarının, ali və orta tibb təhsil müəssisələrinin elmi tibbi informasiya şöbələrinin fəaliyyətinə metodiki və koordinasiya üzrə rəhbərliyi həyata keçirir.

Ulu öndər kitabxanaların mənəviyyat, bilik, zəka mənbəyi dalandırırdı. Biz tibb kitabxanaçıları da onun müdrik kəlamlarından daim ilham alırıq. Hyüston-da tibb mərkəzinin professoru, dünya şöhrətli ürək cərrahı Maykl De Beyki deyirdi: ““Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev ülvü, bəşəri hisslərlə yaşayan bir rəhbərdir” [6]. Belə bir rəhbəri olan dövlətin vətəndaşları olmaq həm qürurvüricidir, həm də məsuliyyətli. Xüsusilə elm, təhsil, mədəniyyətin göstəricisi hesab edilən biz kitabxanaçılar üçün bu məsələ daim aktual və prioritet olaraq qarşıda durur.

Böyük Ulu öndər Heydər Əliyevin kəlamları ilə bitirmək istəyirəm: “Ağıl olan yerdə zora ehtiyac yoxdur”.

Ədəbiyyat

1. Allahverdiyev, M. Müasir Azərbaycan səhiyyəsi və gerçəkləşən xəyallar //525-ci qəzet.- 2009.- 10 iyul.- S.4.
2. Əmiraslanov, Ə. Heydər Əliyev ideyaları: tibb təhsili və səhiyyənin sabit inkişafının təminatı //Xalq qəzeti, 2018.- 11 may.
3. Seyidbəyli, M.H. Azərbaycan tibb tarixinin qaynaqları və tarixşünaslığı /M.H.Seyidbəyli, B.N.Quliyev, S.N.Namazova.- Bakı, 2019.- 298 s.
4. Şirəliyev, O. Azərbaycan Respublikasının səhiyyə naziri //Respublika.- 2013.- 9 may.- S.3.
5. Şirəliyeva, R.K. Azərbaycan tibb elminin tarixi /R.K.Şirəliyeva, Y.U.Pirəliyeva, R.R.Əliyev //Milli nevrologiya jurnalı.- 2018.- №1.- S.64-68.
6. Xələfov, A.A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda kitabxana işi.- Bakı: Azərnəşr.- 2006.- 312 s.

The decisive stage of the great leader Heydar Aliyev in the development of medical libraries

Summary: *The article contains information about the unique role of Heydar Aliyev, who is considered the architect of modern Azerbaijan, in the development of medical science and practical healthcare. First of all, the main historical moments in the medical science of Azerbaijan were touched upon, information was given on the role of Baku State University in the development of medical science, on the creation of the Azerbaijan Medical University, on prominent scientists and doctors who worked during this period. Further, it is said about the unprecedented efforts of the national leader Heydar Aliyev in the medical science of Azerbaijan, in the training of medical personnel. Many important laws and decrees signed in the field of healthcare under the leadership of Heydar Aliyev are listed.*

Key words: *Heydar Aliyev, Azerbaijan, healthcare, medical science, medical education, scientists.*

Решающий этап великого лидера Гейдара Алиева в развитии медицинских библиотек

Резюме: *В статье содержится информация об уникальной роли Гейдара Алиева, которого считают архитектором современного Азербайджана, в развитии медицинской науки и практического здравоохранения. В первую очередь были затронуты основные исторические моменты в медицинской науке Азербайджана, даны сведения о роли Бакинского государственного университета в становлении медицинской науки, о создании Азербайджанского медицинского университета, о видных ученых и врачах, работавших в этот период. Далее говорится о беспрецедентных усилиях общенационального лидера Гейдара Алиева в медицинской науке Азербайджана, в подготовке медицинских кадров. Перечислены многие важные законы и указы, подписанные в области здравоохранения под руководством Гейдара Алиева.*

Ключевые слова: *Гейдар Алиев, Азербайджан, здравоохранение, медицинская наука, медицинское образование, ученые.*